

Hejdánek, Ladislav → přátelé z Nové orientace

Ladislav Hejdánek

in: Ladislav Hejdánek, M.L.at — 10. 5. 1964, Praha: samizdat, 1964, n. 5, p. 1-5 ◆ [publication](#)

in: Ladislav Hejdánek, M.L.at — 10. 5. 1964, Praha: samizdat, 1964, č. 5, str. 1-5 ◆ [publikace](#)

◆ korespondence, česky, vznik: 10. 5. 1964

◆ correspondence, Czech, origin: 10. 5. 1964

10. května 1964, Praha

Milí přátelé,

události se jen hrnou, takže psaní by nebylo konce – nebýt času, který utíká, ale ještě spíše toho důležitějšího času, který se přibližuje. To budiž současně omluvou toho, že všichni sice dostanete text základního dopisu (který čtete), ale ne všichni dostanete přílohy, o nichž tu bude řeč. Vypůjčte si je a odpusťte mi, že jsem Vám to nestačil přepsat všem.

Pravděpodobně nejdůležitější záležitostí pro okruh NO jsou dopisy Jendy Duse. Jiří Veber osvědčil svou pohotovou odpovědnost, tedy to, že „nespál a bděl“, a ihned svolal kongregaci. Jde opravdu o významnou záležitost. Pokusím se vyjádřit své stanovisko po prvním přečtení nejdelšího ze tří dopisů, onoho „Rozboru“. Další dva dopisy jsem dosud nečetl.

1. Akce Honzy Duse je prvním vážným – i když zvláště na církevní zvyklosti a poměry značně tvrdým – pokusem o kritiku chyb církevní orientace a politiky, které byly součástí nebo důsledkem praktik, charakteristických pro období „kultu osobnosti“. Je to první a dosud pokud vím – jediná výrazná akce sebekritiky naší církve, která odhaluje v církevním vedení konkrétního nositele oněch chyb, a to nejenom pro období – doufejme nenávratně – minulé, ale nositele a vykonavatele nových, dalších chyb, vyplývajících z téhož základu, ale v nové situaci už naprosto neúnosných. Za tohoto nositele je označen synodní senior Dr V. Hájek a v jistém smyslu celá synodní rada.

2. Všichni se těšíme z toho, že linie XX. sjezdu KSSS zvítězila a vítězí i u nás, přejeme protidogmatické orientaci naší kom. strany a chceme své kladné stanovisko vyjadřovat nejen nějakými prohlášeními, ale také činy. Chceme chyby, přehmaty, nezákonnosti a nespravedlivosti uplynulého období, které u nás začalo v plné síle po únoru 1948, ale které bylo i u nás v podstatě připravováno už ve třicátých letech, tedy ještě před válkou, chápat i když ne hlavně, tedy přece jenom také jak své vlastní chyby. Tyto chyby musíme odhalovat, musíme je sami vidět musíme je veřejně také přiznat. V tom máme velikou příležitost a ota ně trvající povinnost jít napřed. Jak můžeme očekávat radikální a rychlou nápravu všech zbytků a pozůstatků oné doby „kultu“ jinde ve společnosti, jestliže neuděláme vše, co je v našich silách, ve svých vlastních řadách? Naším současným úkolem v této věci není v žádném případě stát stranou a přihlížet k tomu, jak si ti druzí pomáhají ve své situaci – která je nepochybně stále ještě zlá, nejen ekonomicky, ale především morálně a duchovně zlá -, ale ani (ba tím méně) to, že bychom ze svých „spravedlivých“ pozis pomáhali při odhalování cozí chyb a pak i při jejich nápravě.

3. Je proto nutné, aby vedení naší církve, tj. konkrétně synodní rada, ale také senioři a seniorátní výbory atd. až dolů na sbory, otevřeně přistoupili ke zkoumání účasti církve na spoluvytváření nebo pasivním akceptování a přizpůsobování se tomu nenormálnímu a falešnému, co charakterizuje uplynulé období, které je a ještě nadlouho bude, musí být předmětem našich kritických analýz. Jestliže dokázali své chyby přiznat veřejně někteří spisovatelé a kulturní pracovníci, bylo by s podivem, bylo by hanbou, kdyby to nedokázali církev a křesťané.

4. Nejde tedy na prvním místě o kritiku druhých, ale o otevřeně přiznání vlastních chyb. Jestliže však někdo své vlastní chyby nepřiznává, ale naopak je příkrývá výmluvami, jestliže chytračí a dokonce v chybách a v nesprávném jednání pokračuje, tu je na místě kritiku, a dokonce ostrá, tvrdá kritika. Neznám sám syn. seniora natolik dobře, abych mohl oprávněnost Honzových tezí stoprocentně posoudit. Nicméně mám dojem, tj. zdá se mi, že jeho kritika je oprávněná. Nejde přitom o osobní vlastnosti, jako je např. statečnost či zbabělost, opatrnickví či nechuť vyslechnout cizí kritiku atd., nebo jde o ně až na mnohem pozdějším místě. Hlavní je, zda Honzova kritika postihuje správně jeho orientaci, program, linii, politiku. Mám dojem, že zprostředkující funkce NO by měla spočívat nikoli v obrušování hran a hrotů, nýbrž v pečlivém, ale tím jednoznačnějším přesunu tematu rozhovoru na

církevně-politický program Dr Hájka. Je třeba hned předem toto říci a důsledně tuto linii držet: nepřipustit osobní útoky ani urážení se pro ně, ale chtít slyšet jasnou řeč se strany synodního seniora. Bude-li ochoten revidovat svůj program a svou orientaci, uzná-li její chybnost a rozhodne-li se pro linii novou, pak je třeba mu vyjádřit znovu důvěru a v dalším jej pevně držet za slovo. Nebude-li chtít uznat své chyby, bude-li je nadále zakrývat a bude-li v nich pokračovat, pak je třeba kritiku rozšířit, zveřejnit a vést až do těch důsledků, které Honza Dus sice jen naznačuje, ale které jsou nepochybně přijaty už v samém základě jeho rozhodnutí k celé akci, totiž nejen k nezvolení (po třech letech), ale přímo k odvolání synodního seniora z funkce, případně i k odvolání dalších členů synodní rady.

5. Zvláštní pozornosti zasluhuje otázka, zda Honzovo rozhodnutí, soustředit celou akci především kolem požadavku zahájení rozhovoru s ÚV KSČ ve věci vztahu víry a vědy, tedy kolem požadavku zahájení ideologické diskuse, je šťastné a správné v té podobě, jak to činí. Tady bude třeba rozlišit, odlišit několik vrstev a posoudit každou zvlášť.

6. Nepochybně je třeba uvítat, že rozhovor, o jehož naléhavosti jsme jistě všichni přesvědčeni, má být zahájen na úrovni ideologické či lépe ideové, teoretické. Nic by nebylo méně přesvědčivého než mluvení o organizačních či vůbec materiálních záležitostech (i když také k nim bude třeba časem přistoupit).

7. Rozumím – mám za to – dobře Honzovi, proč si vybral zrovna otázku vztahu víry a vědy; v pozadí zřetelně vystupuje otázka věřících učitelů. Přesto však zůstává skutečností, že je tím celá záležitost ohromně zúžena. Kromě toho, myslím, nejsme nikterak zajedno v názoru na tuto otázku. Sám Honza v celé řadě momentů právě v poslední době svůj názor změnil. Má také za to, že „některý z odborů při synodní radě by byl bez jakékoli pochyby schopen podat vynikající zahajovací memorandum během několika týdnů“; musím bohužel říci, že o tom hluboce pochybuji. Dovedu si již předem představit, jak by bylo předloženo neúčinné a podstatě věcí neodpovídající řešení, které by odkázalo vědu jistých mezí, za nimiž by se pak mohlo rozkládat království víry.

8. Pokud bychom se tedy rozhodli, že otázka vztahu vědy a víry opravdu je nejvhodnější, pak bude nezbytné předem si ji alespoň v našem kruhu vyjasnit a držet přesvědčivou a strhující, především však věci přiměřenou variantu řešení. Vnitřní diskuse musí bezpodmínečně předcházet diskusi s ÚV KSČ. Ale mám ještě další pochybu: mohou vůbec instituce spolu diskutovat o zásadních, teoretických, ideových otázkách? Nepřijímáme tím platformu, která je nám a celé protestantské tradici cizí? Nebývalo tomu spíše vždycky tak, že k takovému rozhovoru („hádanie“) byli pověřeni jednotlivci? To znamená: instituce (synodní rada) by se mohla obrátit na ÚV s tím, že považuje za zcela nezbytné podobný rozhovor zahájit; nadále by však sama onen rozhovor nevedla, nýbrž jednak by pověřila některé jednotlivce, aby se rozhovoru podjali, jednak by na stránkách vlastních církevních časopisů umožnila vyložit názory těm, kteří by se rozhovoru chtěli zúčastnit sami, bez pověření. Oba tyto aspekty bude možno spojit v tom, že bude dosaženou souhlasu příslušných státních úředníků s tím, aby diskuse byla zahájena a aby (což ostatně souvisí s podstatou jejího tematu) mohla překročit meze pouhé vnitrocírkevní záležitosti. To by mělo své nevýhody (různost názorů), ale i své výhody (šlo by o sobní stanovisko, osobní angažovanost, nikoli hájení „oficiálního „ církevního názoru“).

9. Zvlášť však bude třeba hledět k tomu, aby celý rozhovor nezůstal omezen na tuto samotnou, izolovanou otázku. Mám za to, že hlavní důraz bude třeba položit na to, aby k rozhovoru opravdu došlo, tzn. aby se věřící občané mohli alespoň na stránkách svých časopisů otevřeně vyjadřovat ke všem veřejným událostem všeho druhu, tedy jak kulturním, politickým, ekonomickým, mravním, filosofickým atd.

10. Je třeba také připomenout a stále mít na paměti, že NO ani se započítanými nejokrajovějšími členy neznamená víc než pouhou hrstku. Chceme zahájit rozhovor na nejvyšší téměř úrovni a přitom

nejsme schopni ovlivnit úroveň Koster a pod. Není ovšem na druhé straně pochyby, že úspěšná akce může znamenat zásadní obrát celé situace. Pak ovšem, dojde-li k tomu, že NO sama zvýrazní, nebude na škodu uvažovat o vlastním periodiku.

11. Sumou: v žádném případě se nesmíme od Honzy Duse distancovat v podstatě věci. Současná situace se vyznačuje tím, že Dus je nejiniciativnějším členem NO a že ostatní se mohou jen přidávat, přihlašovat (nebo nepřihlašovat) k jeho akcím (berte cum grano salis). Každá akce toho druhu, které on podniká, s sebou nutně nese zdánlivě až přílišný kus výraznosti, ba příkrosti. To náleží k věci. Před více než sto lety působil podobný provokatér, k němuž se dnes rádi hlásíme, v Dánsku. (Dovolte parafrázi, téměř citát.)

12. Kdyby dvojsmyslná chytrost, která sama u sebe nejlépe zná souvislost, uznala za nejchytřejší, je-li možno, tvářit se, jakoby nic: on přece promluvil – a to, co stává, snad přece prohrálo; neboť je možno prohrát i mlčením, zvláště jsou-li poměry takové, jaké jsou, že totiž leckdo ví více nebo méně jasně, co on ví, jen že to nikdo nechce říci; neboť, je-li tomu tak, je třeba jen muže jednoho, jedné oběti, jednoho, kdo by to řekl – a nyní je to řečeno. (A ještě: Když hradní brána vnitřnosti dlouho byla zavřena a konečně se otevře, nepohybuje se tiše jako dvířka, jež jsou na pérách.)

A nyní některé **informace**.

Došlo k všelijakým úvahám a vyjádřením o okolnostech a charakteru mého nepodepsání známého dopisu. Své stanovisko uvádím v příloze č.1. „Proč jsem nepodepsal ani vylepšený dopis?“

V příloze č.2. uvádím text jakési recenze Jaspersovy knížky z r. 1949, který jsem psal jen pro sebe. Možná, že tam najdete něco zajímavého.

Na kritiku svého článku v 3. čísle letošního Vesmíru jsem odpověděl Vladimíru Kouckému dopisem, jehož znění představuje přílohu č. 3.

Asi před rokem jsem napsal krátký článek pro KJ, který jsem však na radu Jakubovu vůbec nedal redakci. Některé myšlenky tohoto článku jsem pak znovu podal v pozdějších článcích, jednak v recenzi v Plameni 12/1963, jednak v inkriminovaném článku ve Vesmíru i v dalších článcích, o nichž se ještě zmíním. Text podávám jako přílohu č.4.

Koncem minulého roku jsem napsal recenzi Seluckého knížky „Ekonomika, morálka, život“. Na žádost redakce jsem ji zkrátil o celou stranu a ponechal jen kritické poznámky. Protože recenze dosud nevyšla, uvádím její zkrácenou verzi jako přílohu č. 5. (Pro Plamen.)

Od počátku roku jsem napsal několik článků. Pro Plamen „O pravdě v umění a filosofii“ (15 str., má snad vyjít v červenci), pro Tvář „Objev budoucnosti a umění“ (9 stran, mělo původně vyjít v červnu, nyní to je na vahách), pro Dějepis a současnost „Feuerbachova filosofie člověka“ (má vyjít v červenci, 9 str.). Texty vzhledem k rozsahu nepřipojuji, teprve kdyby se definitivně ukázalo, že články nevyjdou, dostanete je jako přílohy později.

Předpokládám, že jste četli článek Jiřího Hájka „Případ Hochhut“ v poslední Kulturní tvorbě. Pokud nikoli, vřele doporučuji. „Hochhutova hra je především hrou o nikdy nekončící povinnosti člověka zůstat člověkem, vidět lidi i v lidech jiného původu, náboženství a politického názoru. Je to apel na aktivní humanistické poslání dnešního křesťanství, na jehož naplnění závisí z Hochhutova hlediska jeho další existence jako reálné, historicky platné etické síly. Tento aktivní křesťanský humanismus se musí nutně stát spojencem těch, kdo jsou odhodláni odstranit vodíkovou bombu a atomové zbraně z arzenálů 'argumentů', které mají rozhodnout světodějnou při mezi kapitalismem a socialismem. Tento křesťanský humanismus, který sám pro sebe stanoví tak absolutní etické normy, jak je tomu v Hochhutově případě, připomíná všem, kdo žijí na druhé straně dnešního rozděleného světa a kdo myslí v jiných politických pojmech, některé základní společné, neopominutelné povinnosti všech lidí,

kteří chtějí zůstat lidmi.“ (KT 19, str.15.) Z toho je vidět, jak je ve vzduchu tříbení duchů – ještě než se křesťané zmohli na své veřejné slovo (u nás) v zásadních, ideových záležitostech, je diskuse zahájena bez nich. Stanovisko Jiřího Hájka je třeba totiž srovnat se stanoviskem Jiřího Šotoly („Bilance a perspektivy“ v Lit. nov. č. 15, str. 2, 11. 4. 1964): „...progresivní kulturně politická orientace byla diskreditována nejenom jednotlivými přehmaty, ale i např. ne dost dobře pochopitelnou laxností vůči některým evidentně regresivním tendencím v zahraniční i naší soudobé kultuře (vždyť – namátkou – v naší literatuře existují dnes nejen snahy konzervativistické a dogmatické, ale i kupř. jisté snahy o jakousi „aktualizaci“ křesťanské, ba katolické ideologie; aniž ovšem literární časopisy dokázaly tyto posléze jmenované snahy rozpoznávat a kritizovat).“

Povzbuzením mi po Kouckého kritice byl jednak článek Lubomíra Nového „Filosofie a řízení společnosti“ (Lit. nov. č. 15 z 11. 4. 1964), kde čteme např., že „pravdivost a marxističnost názorů bylo možné poznat ihned pouze v dobách dogmatismu“ a že „pravdivost koncepcí se pozná teprve ve vědeckém sporu, v argumentaci, při práci. Nelze předem odmítat některé teoretické pokusy, aniž se nejprve pokusíme o úspěch. V jiných disciplínách je při základním výzkumu běžnou skutečností, že se teprve po mnoha letech pozná, zda určitá koncepce vede k cíli. Zvláště však jsem měl radost z článku Lubomíra Sochora v Plamenu 4)64 „Marxismus je absolutní humanismus“, v němž jsou u nás vlastně po prvé presentovány filosofické názory Antonia Gramsciho. Zvláště oddíl o „Pojmu 'vědy'“, má podstatný význam pro perspektivu případné polemiky kolem článku ve Vesmíru. Gramsci totiž – pokud jde o pojetí vědy říká toto: „Formulace tohoto problému jako hledání zákonů, stálých pravidelných a uniformních linií, je svázána s poněkud dětinsky a naivně chápaným požadavkem vyřešit neodvolatelným způsobem praktický problém předvídatelnosti dějinných událostí. Poněvadž přírodní vědy umožňují předvídat vývoj přírodních procesů, „zdá se“ v důsledku zvláštního převrácení perspektiv, že historická metodologie je „vědecká“, jen když dává schopnost abstraktně „předvídat“ budoucnost společnosti. Odtud hledání podstatných příčin a dokonce „první příčiny“, „příčiny příčin“. Ale „Teze o Feuerbachovi“ již dávno zkritizovaly toto zjednodušené pojetí. Ve skutečnosti je možné „vědecky“ předvídat jen boj, ale ne jeho konkrétní momenty, které mohou být jediné výsledkem nepřetržitého pohybu protikladných sil, jež nejsou nikdy redukovatelné na pevné kvantity, protože se v nich kvantita neustále mění v kvalitu. Ve skutečnosti lidé „předvídají“ tou měrou, v níž vynakládají vědomé úsilí a tedy konkrétně přispívají ke vzniku „předvídaného“ výsledku. Předvídání se tedy jeví nikoli jako vědecký akt poznání, nýbrž jako abstraktní výraz vynakládaného úsilí, jako praktický způsob vytváření kolektivní vůle. Jak by mohlo být předvídání poznávacím aktem? Poznává se to, co bylo nebo je, nikoli to, co bude, co „neexistuje“, a je tedy – ex definitione – nepoznatelné. ... Je třeba upřesnit problém předvídatelnosti historických událostí, aby bylo možné od základu zkritizovat mechanistické pojetí příčinnosti, zbavit je vědecké prestiže a snížit je na pouhý mýtus, který byl snad užitečný v minulosti, v období zaostalosti určitých podřízených společenských skupin. - Je však třeba kriticky se vyrovnat se samým pojmem vědy, tak jak vyplývá z Populárního výkladu (tj. Bucharinovy učebnice – LvH). Je od základu převzatý z přírodních věd, jako by přírodní vědy byly jediná věda nebo věda par excellence, jak to hlásal pozitivismus. ...“ To jsou velmi významné pasáže, která mohou splehlivě dokázat, že dokonce i to nejmírnější posouzení mého článku, totiž že je „nemarkistický“, je pochybné. Gramsci byl z nejvýznamnějších italských marxistů a z uvedených citátů je zřejmé, jaká překvapující podoba je mezi jeho a mými formulacemi.

Doufám, že všichni sledujete diskusi o 30. letech v komunistickém hnutí, která začala v Literárních novinách a je od té doby jedním ze zdrojů všelijakých rozruchů. Hüblův článek (Lit. nov. č. 12, 21. 3. 1964), který přispěl k suspendování tohoto prorektora Vysoké školy stranické, vyvolal značný ohlas; diskuse se dokonce přenesla i do Rudého práva, kde zatím vyšel článek Štollův a zejména vážný příspěvek Kolárův koncem dubna tr. Také do této diskuse by bylo třeba něco říci; je to však velmi náročná tematika a vyžaduje značnou odpovědnost a rozvahu. Nicméně je zřejmé, že právě tady se

řeší jeden z nejvážnějších nedostatků, ba přímo – snad to mohu říci – vředů našeho soukromého i veřejného duchovního a morálního života.

Z kulturních záležitostí můžeme na základě vlastní zkušenosti vřele doporučit Bolta, Člověk pro každé počasí (v Realistickém). Herci nehrají valně, jsou to většinou ochotnické výkony, celé představení táhne Adamířův Tomáš Morus, který je zato skvělý. Sama hra je zcela mimořádná, musíte si ji alespoň přečíst (vyšla v edici Divadlo).

Loučím se. Mějte se všichni dobře!

Váš

Láďa